

АНАЛІТИЧНИЙ
ДОКУМЕНТ

ОБТЯЖЕНІ ВІЙНОЮ?

НАПРУЖЕННЯ, ОЧІКУВАННЯ
ТА ПОТЕНЦІАЛИ
В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВІДНОСИНАХ

ІННА НЕЛЛЕС
МАТТІА НЕЛЛЕС

Про Київський Діалог:

Київський Діалог – позапартійна та незалежна платформа для поглиблення та консолідації діалогу між Україною та Німеччиною. Київський Діалог об'єднує лідерів громадського суспільства, політиків та ЗМІ обох країн.

Київський Діалог розпочався як двосторонній формат конференції у 2005 році. З 2014 року Київський Діалог підтримує ініціативи громадянського суспільства в українських регіонах для зміцнення місцевих демократичних структур. Сьогодні фокус Київського Діалогу на соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб та процесі відбудови України.

Думки, висловлені в аналітичному документі, належать виключно авторам та не обов'язково відображають погляди та переконання Київського Діалогу, його партнерів чи донорів.

За підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Висловлюємо окрему подяку перекладачці Олені Константиновій.

АНАЛІТИЧНИЙ
ДОКУМЕНТ

ОБТЯЖЕНІ ВІЙНОЮ?

НАПРУЖЕННЯ, ОЧІКУВАННЯ
ТА ПОТЕНЦІАЛИ
В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВІДНОСИНАХ

ПІДСУМКИ

Суспільний дискурс і сприйняття українсько-німецьких відносин значною мірою зосереджені на фактичних чи уявних недоліках німецької підтримки. Попри публічні вимоги й критику з боку української сторони відносини є набагато кращими, ніж їхня репутація чи сприйняття. Декілька українських і німецьких урядовців, політиків й експертів зауважили, що попри різку критику українського посла й дипломатичні скандали, як-от відміна запрошення Федерального президента Німеччини, підтримка України тривала безперервно. Проте розчарування української сторони Німеччиною, а також іншими західними партнерами було відчутним, а роздратування виникало через повільний процес ухвалення рішень щодо важкого озброєння навесні.

Німеччина з 2014 року була найбільшим європейським донором України, а зараз є одним із найбільших військових і цивільних донорів і партнерів України з початку війни. Але вона все ще відмовляється від ролі провідної військової сили, яка надає Україні зброю не тільки для того, щоб протистояти російській агресії, але й для перемоги над російськими силами в Україні. Ближче до осені суспільно-політична дискусія переключилася на питання про бажання чи небажання Німеччини надати Україні танки й БМП. Чим довше триватимуть дебати, чим довше німецька сторона вагатиметься, тим більшими будуть негативні наслідки для двосторонніх відносин.

Дослідження також констатує, що німецький уряд намагався знайти правильний тон або наратив, чому потрібна постійна потужна підтримка України. До сьогодні Ахіллесовою п'ятою німецької підтримки України залишається стратегічна комунікація. Попри те, що Німеччина зараз є одним із найбільших постачальників військової, фінансової та гуманітарної допомоги Україні, їй майже не вдається адекватно про це інформувати.

Це зміцнює численних критиків, які вважають допомогу замалою та запізнилою. Загалом у цьому дослідженні встановлено, що відносини між двома державами та їхніми урядами кращі, ніж їх репутація, а допомога, надана Україні, є значнішою, ніж багато хто вважає.

На основі аналізу поточного стану відносин у дослідженні визначено шляхи зміцнення співпраці. Кожен із шляхів містить певні широкі й певні конкретні рекомендації, що виступають матеріалом для обговорення на політичних дебатах або для розроблення подальших детальних аналітичних документів з більш конкретними рекомендаціями. Рекомендації можна об'єднати за такими категоріями:

- I. створення нового наративу про перемогу України;**
- II. зміни в українській та німецькій комунікації;**
- III. переосмислення інструментів німецької підтримки;**
- IV. сприяння вступу України до ЄС;**
- V. досягнення лідерства у відновленні України;**
- VI. збереження України на ментальній карті Німеччини.**

Маючи унікальну позицію, аби допомогти Україні виграти цю війну і взяти на себе провідну роль у відновленні України, Німеччині необхідно стати головним прихильником швидкої європейської інтеграції та вступу України до ЄС. Надання значної військової допомоги відкриває новий аспект відносин, які слід сприймати і розвивати. Німеччина повинна інвестувати в пошук правильного наративу, чому західна і, зокрема, німецька допомога, важлива для європейського мирного укладу. Крім того, Україні й Німеччині слід адаптувати свою стратегічну комунікацію, а не зосереджуватися лише на недоліках у відносинах. Для України ефективнішим видається баланс критики, суспільного тиску й дипломатії. Водночас потрібно буде докласти зусиль, аби зберегти Україну на ментальній карті Німеччини й зробити так, щоб війна була не єдиною асоціацією з Україною.

ПРО АВТОРІВ

Маттіа Неллес — експерт з питань України й співзасновник Німецько-Українського бюро, яке надає аналітичні й комунікаційні послуги, спрямовані на зміцнення відносин між Німеччиною та Україною. До жовтня 2022 року він працював радником з комунікацій Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) і проєктів на Сході України. Протягом останніх семи років Маттіа Неллес зосереджує свою професійну й академічну діяльність на Україні та її процесах реформ, політиці, внутрішньому і зовнішньому політичному курсах.

До кінця 2020 року він був директором програм з питань України, які впроваджувалися розташованим у Берліні аналітичним Центром ліберальної сучасності (LibMod). Там він керував платформою «Зрозуміти Україну» й консалтинговим проєктом з українським парламентом. Маттіа Неллес отримав ступінь магістра політичних наук у Вільному університеті Берліна, спеціалізуючись на Східній Європі й Україні.

Інна Неллес (дівоче прізвище Борзило) – українська активістка, експертка з адвокації та стратегічної комунікації, співзасновниця Німецько-Українського бюро. З 2014 по 2020 рік Інна Неллес працювала виконавчою директоркою Центру спільних дій, аналітичної та адвокаційної громадської організації в Україні. Після Революції Гідності Інна Неллес очолила Громадський рух ЧЕСНО, найпотужнішу ініціативу з нагляду за обраними органами влади й політичними діячами в Україні. Раніше вона була членом Ради коаліції «Реанімаційний пакет реформ», найбільшої адвокаційної платформи громадянського суспільства, яка була рушійною силою багатьох реформ.

Інна Неллес закінчила Київський національний університет культури і мистецтв та має ступінь магістра зі зв'язків з громадськістю. Працювала журналістом і телеведучою на Hromadske.TV та Українському суспільному мовленні. У 2020 році вона стала співзасновницею Лабораторії журналістики суспільного інтересу, яка являє собою міждисциплінарну коаліцію журналістів і соціологів і бореться з поляризацією в українському суспільстві за допомогою інструментів конструктивної журналістики.

ЗМІСТ

1. Вступ
2. Німецько-українські відносини до
повномасштабного російського вторгнення
3. Відносини після російського вторгнення
4. Як зміцнити німецько-українські відносини

Анотація

1. ВСТУП

У 2014 році, після подій Революції Гідності в Україні, російської незаконної анексії Кримського півострова й розв'язаної Росією війни на Сході України, відносини між Німеччиною та Україною вийшли на стратегічно новий рівень. Відтоді Німеччина й особисто Федеральна канцлерка Ангела Меркель очолили європейські зусилля, спрямовані на припинення війни й впровадження санкцій. За цей час Німеччина стала для України найважливішим європейським партнером і донором, який підтримує процеси реформ у країні.

Попри значні фінансові, економічні й політичні зусилля, здійснені з 2014 року, двосторонні відносини призвели до низки непорозумінь і розчарувань. Одними з головних питань, які кинули тінь на партнерство між країнами, стали газопровід «Північний потік-2», архітектура Мінських угод і певні складнощі зі впровадженням реформ в Україні.

З початку повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року Україна розраховувала на рішуче лідерство й значну військову допомогу Німеччини. Хоч і вагаючись, німецький уряд надав

Україні військову, політичну, гуманітарну й економічну допомогу, прийняв 1 мільйон українських біженців, а також підтримав Україну в отриманні статусу кандидата на членство в ЄС. Проте в українських і німецьких ЗМІ жваво обговорюється розчарування України з приводу початкових коливань Німеччини щодо надання важкого озброєння та швидкості поставок. З іншого боку, Німеччина вважає, що її допомога не оцінюється належним чином.

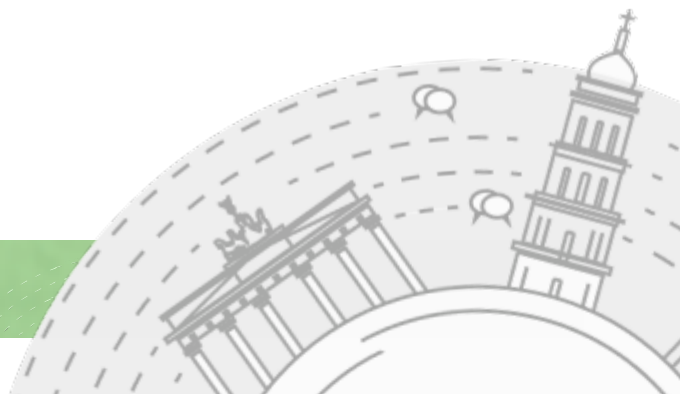
Але чи є новим явищем ця невідповідність очікувань і сприйняття? Що пішло неправильно та які принципи (хибні) уявлення мали сторони на початок повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року та в пізніший час? Чи справді сторони відчувають певну напругу у відносинах, як це подається у ЗМІ? І головне – як використати нинішній історичний момент для зміцнення партнерства між Україною та Німеччиною?

Щоб відповісти на ці запитання, автори в серпні й вересні провели понад десять глибоких інтерв'ю з обраними особами, які приймають рішення, та експертами з Києва

й Берліна про те, як дійові особи сприймали підтримку й відносини між Німеччиною та Україною до і після лютого 2022 року. Інтерв'ю були проведені на умовах анонімності, що сприяло відкритому висловленню позицій, думок й очікувань. Дослідження містить цитати з окремих інтерв'ю із зазначенням того, з якого боку вони були озвучені. Крім того, автори врахували заяви українських і німецьких офіційних осіб, отримані з відкритих джерел, наявні соціологічні дані й аналітичні дослідження.

Це аналітичне дослідження фокусується на новітніх відносинах між Німеччиною та Україною з початку президентської каденції Володимира Зеленського до моменту розв'язання повномасштабної російської агресії проти України й протягом семи місяців після її початку.

Основною метою дослідження є формулювання рекомендацій та визначення сфер для посилення німецько-української співпраці під час триваючої війни, а в середньостроковій перспективі – на період поствоєнної відбудови.

2. НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

У 2014 році Карл Шльогель написав у своїй книзі «Український виклик», що в минулі роки, аж до Євромайдану, Україна була terra incognita на ментальній карті більшості німців. Якщо Україна і досліджувалася, то сприймалася здебільшого в контексті Росії чи як міст до Росії.

Лише після демократичного протесту 2013-2014 років, відомого як «Революція Гідності», а також після поліцейського насильства в Києві, анексії Криму й початку війни, яку Росія розв'язала на Сході України, німецько-українські відносини досягли раніше небаченої інтенсивності. Активна співпраця відбувалася на кількох рівнях: політичному, інституційному, економічному, культурному, рівні громадянського суспільства тощо.

З 2014 по 2021 рік Німеччина надала Україні пряме фінансування в розмірі 1,83 млрд євро, а також зробила найбільший внесок до ЄС

у розмірі 17 млрд євро, спрямованих на гранти й кредити ЄС та європейських фінансових інституцій, що зробило її найбільшим донором у сфері невоєнної підтримки. Фінансування Німеччини включає в себе допомогу на розвиток у розмірі близько 1,0 млрд євро, а також 500 млн євро кредитних гарантій і 186 млн гуманітарної допомоги.¹

На рівні керівництва двох країн між Федеральною канцлеркою Ангелою Меркель і п'ятим Президентом України Петром Порошенком були встановлені добрі особисті стосунки. Первісні очікування української сторони щодо Німеччини були тоді пов'язані зі стримуванням російської агресії та вирішенням конфлікту на Донбасі. У 2014 році Німеччина під керівництвом Меркель відіграла важливу роль у впровадженні та збереженні санкцій проти Росії. Меркель витратила значний час і політичний капітал, намагаючись спочатку зупинити війну на Сході

України, а потім вирішити її дипломатичним шляхом через Мінські угоди і Нормандський формат. В інтерв'ю для цього дослідження один представник України зазначив, що роль Меркель оцінюється сьогодні в Україні не повною мірою. «Без Меркель все могло би бути набагато гірше», – сказав співрозмовник і додав, що українська армія була ослаблена битвою під Іловайськом, де на полі бою вперше відкрито з'явилися регулярні російські війська. Протягом війни Росії проти України з початку 2014 року до лютого 2022 року на Сході України було вбито близько 14 000 осіб.

Дві Мінські угоди, досягнуті завдяки переговорам Німеччини й Франції з Україною та Росією у 2014 та 2015 роках, змогли лише заморозити конфлікт уздовж лінії зіткнення довжиною понад 700 кілометрів. Архітектура угод і різне тлумачення домовленостей сторонами заблокували вирішення конфлікту. «Оглядаючись на ці події, ми повинні визнати, що Росія використала угоди, аби обдурити нас. Це дуже неприємно визнавати», – сказав один німецький респондент.

Замість диверсифікації постачання енергоресурсів Німеччина лише поглибила свою залежність від експорту російського газу. У 2015 році, попри всі

застереження української сторони та її союзників у США, Центральній та Східній Європі, Німеччина разом з Росією продовжила будівництво газопроводу «Північний потік-2». Відтоді основним «подразником» в німецько-українських відносинах був другий трубопровід, який напряду з'єднував Росію та Німеччину. На запитання про ці відносини до російського вторгнення майже всі респонденти згадують «Північний потік-2».

Один із респондентів зазначив, що «перед повномасштабним вторгненням Росії «Північний потік-2» був величезним фактором, ми витратили багато часу на боротьбу з ним у публічному й приватному просторі. Проте зупинити цього нам не вдалося. Ми вважаємо, що трубопровід відіграв основну роль для вторгнення. Німців попереджали, що він загрожує нашій безпеці. Нас не сприймали серйозно. Наше занепокоєння не було почуте в Берліні». Німецький респондент зазначив: ««Північний потік-2» є надзвичайним політичним провалом. Мене дуже засмучує, що Ангела Меркель до сьогодні відмовляється визнати зроблені помилки. Ідея 2015 року про те, що можна якось умиротворити росіян, розвиваючи ці ділові відносини, була просто надзвичайно наївною. Недалекоглядна спроба покращити відносини з Росією завдала шкоди

Україні й українським інтересам у цьому процесі».

¹ Федеральний уряд (лютий 2022):
Deutschland unterstützt die Ukraine in großem Umfang,

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/unterstuetzung-ukraine-2003926>

² Міжнародна кризова група (січень 2022):
Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explorer,

<https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer>

НОВИЙ ПРЕЗИДЕНТ – НОВІ ПІДХОДИ

З моменту свого приходу до влади новий Президент України Володимир Зеленський змінив як акценти у співробітництві з Німеччиною, так і стиль спілкування. Дослідники зазначають, що за Президента Порошенка важливою була «дипломатія символів», тоді як підхід Зеленського став більш прагматичним, а фокус змістився з пошуку союзників на пошук інвесторів.³

Зеленський був успішним медіа-підприємцем, представником молодшого покоління та людиною без досвіду в українській політиці. Попри те, що для Федеральної канцлерки Меркель він був менш знайомим партнером, ніж Петро Порошенко, Берлін й Ангела

Меркель привітали нового українського президента з відвертістю та зацікавленістю. «Берлін був менш критичний щодо Зеленського, ніж більша частина політичного істеблішменту і багатьох експертів в Україні», – зазначив один німецький респондент. Українці, опитані для цього дослідження, охарактеризували відносини між Києвом і Берліном з квітня 2019 року до осені 2021 року як «прагматичні робочі відносини», а один німецький респондент зазначив, що відбувалася дуже тісна політична координація на всіх рівнях, незважаючи на повідомлення в ЗМІ про протилежне.

Зеленський був обраний на хвилі обіцянок про досягнення миру з Росією та закінчення війни. Дійсно, Зеленський зробив багато зусиль для демонстрації готовності України до переговорів у Нормандському форматі й імплементації Мінських угод. Німеччина привітала й підтримала ці зусилля, включно з тими кроками, які Україна зробила в односторонньому порядку для полегшення життя тих людей, хто перетинає лінію зіткнення на Сході України.

Після Нормандського саміту в грудні 2019 року, в липні 2020 року на Донбасі було встановлено режим припинення вогню. Хоча

російські війська на Донбасі порушили його в перші години дії домовленості, за час відносної тиші кількість обстрілів і втрат серед мирних жителів й українських військових суттєво зменшилася. «Перемир'я Зеленського», як назвали його українські ЗМІ, не було ідеальним, але воно виявилось найтривалішим і наймовчазнішим за всю війну.⁴ Припинення вогню було остаточно порушено в березні 2021 року. Це збіглося з тупиком у Нормандському форматі, коли стало зрозуміло, що тлумачення угоди Росією та її наполягання на прямих переговорах між Києвом і маріонетковими режимами в Донецьку і Луганську стали неприйнятними для України. На початку 2021 року український уряд почав слідство проти Віктора Медведчука, основного голосу російських інтересів в Україні, закрити його телеканали й заморозивши його активи, зрештою висунувши йому у травні звинувачення в державній зраді.⁵ Одночасно Росія під виглядом військових навчань почала перше нарощування військ навколо України в Криму, Білорусі й Росії. Своїми діями Росія сигналізувала про свої наміри з ескалації конфлікту, оскільки її інструменти впливу перебували в Україні під юридичною загрозою.

Проте це не завадило Німеччині і Сполученим Штатам в червні

2021 року розблокувати будівництво «Північного потоку-2». Угода, укладена за участю Ангели Меркель і Джо Байдена, встановлювала, що Німеччина вживатиме заходів у разі спроб Кремля використати енергетику як зброю проти України або як інструмент російської агресії проти України. Один український респондент сказав: «Угода про «Північний потік-2» була укладена для відновлення трансатлантичної єдності, але вона створила безпосередню стратегічну вразливість для України». Інший український респондент критично зауважив: «Німецько-американська угода щодо «Північного потоку» навесні 2021 року стала громом серед ясного неба й багатьма в Україні була сприйнята як ляпас».

³ Alyona Getmanchuk, Sergiy Solodkyy, Susan Stewart, Ljudmyla Melnyk (липень 2020): Priorities and Expectations from Germany and Ukraine, New Europe Center & Institut für Europäische Politik,

http://neueurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/German-Ukrainian_eng_FINAL_15_06.pdf

⁴ Міжнародна кризова група (січень 2022): Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer,

<https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer>

⁵ Simon Shuster (February 2022): Inside the Power Struggle Breaking up Russia and Ukraine,

<https://time.com/6144109/russia-ukraine-vladimir-putin-viktor-medvedchuk/>

НАПЕРЕДОДНІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

У вересні 2021 року громадяни Німеччини обрали новий парламент, а 8 грудня Федеральним канцлером було обрано соціал-демократа Олафа Шольца. Президент Зеленський використав зміну керівництва Німеччини як шанс на перезавантаження відносин на тлі зростання військової загрози з боку Росії.

З нарощуванням російських військ на кордоні Україна хотіла отримати від західних союзників військову допомогу й просила про впровадження превентивних санкцій проти Росії, які б сигналізували й чітко демонстрували, що повномасштабне вторгнення спричинить серйозний розрив у західно-російських відносинах. Однак навіть взимку 2021-2022 років, уже працюючи над потенційним пакетом санкцій проти Росії, Німеччина зберігала в публічному просторі своє скептичне ставлення щодо намірів Росії розпочати повномасштабну агресію проти України.

У той час, коли напруженість на українсько-російському кордоні була вже дуже високою, США успішно використали свою дипломатію та дані розвідки, щоб попередити Київ і західну громадськість про загрозу

російського вторгнення. Проте Німеччина все ще була зосереджена на дипломатії та дотримувалася своєї багаторічної політики не надавати Україні жодної військової допомоги. Після значного тиску Німеччина погодилася передати 5000 шоломів, які були доставлені в Україну лише після початку повномасштабного російського вторгнення. Суспільний дискурс у Німеччині й Україні висміював той факт, що Німеччина дала «лише» шоломи, а один німецький респондент заявив, що українська сторона офіційно просила лише бронежилети й шоломи.

Протягом тижнів і днів, що передували вторгненню, в Києві серед уряду панував настрій недовіри й розчарування. З одного боку, попри застереження міжнародних партнерів і української військової розвідки, Президент Володимир Зеленський, схоже, не вірив у неминучість повномасштабного вторгнення.⁶ З іншого боку, адміністрація дедалі більше розчаровувалася повільними темпами військової допомоги й небажанням запровадити «превентивні» санкції, які би чітко показали Росії, наскільки серйозними будуть наслідки вторгнення. 14-15 лютого німецька сторона доклала останніх дипломатичних зусиль для уникнення російського вторгнення. Протягом двох днів Федеральний канцлер Шольц відвідав спочатку

Київ, а потім Москву. На зустрічі з Путіним Шольц намагався відновити нормандські переговори й спробував відповісти на нібито побоювання Москви щодо вступу України до НАТО.

Лише кілька днів потому, після своєї неоднозначної промови, в якій повторювалася токсична брехня та теорії змови, стверджуючи, серед іншого, що Україна не є справжньою державою, а колонією та маріонетковим режимом Заходу, Путін визнав російські проксі-державки в Донецьку і Луганську.⁷

Німеччина і Захід швидко впровадили санкції, зокрема мораторій на «Північний потік-2». Однак «превентивні» санкції проти Росії були вже запізнілі, оскільки рішення про вторгнення в Україну вже було ухвалено.

⁶ Дивіться, наприклад, Роман Кравець і Роман Романюк (вересень 2022): «Три найдовші дні лютого. Початок великої війни, про яку ніхто не думав», – Українська правда <https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2022/09/5/7366059/> або Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly (August 2022): “As Russia prepared to invade Ukraine, U.S. struggled to convince Zelensky, allies of threat”, Washington Post:

<https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>

⁷ Офіційний сайт Президента Зеленського, Звернення Президента України Володимира Зеленського до Бундестагу (лютий 2022):

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>

3. ВІДНОСИНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

НАЙТЕМНІША ГОДИНА УКРАЇНИ

Рано вранці 24 лютого Росія почала повномасштабне вторгнення в Україну, максимальною ціллю якого стало усунення демократично обраного президента й уряду й підпорядкування собі всієї країни. Коли з Білорусі, Росії та Криму колони російських танків і техніки покотилися до Києва, Харкова, Чернігова й Херсона стався шок. Чи зможе Україна під керівництвом Зеленського протистояти російському натиску або впаде за 72 години, як це прогнозували західні спецслужби?

З самого початку війни Зеленський став харизматичним лідером воєнного часу, демонстративно залишившись у Києві, нібито відхиливши пропозицію США про евакуацію зі словами: «Мені потрібна зброя, а не евакуація». Український президент самозаписаними автентичними промовами успішно й в харизматичний спосіб заручився підтримкою свого народу.

Більшості німецьких політиків харизма і такий стиль комунікації є неприйнятними. Але через три дні після вторгнення, 27 лютого, сам Шольц виступив зі знаковою промовою про *Zeitenwende* (нім. поворотний пункт), оголосивши про поставку зброї в Україну, що стало великим поворотом у політиці. Федеральний канцлер також окреслив безпрецедентні санкції, які Захід впровадив проти Росії, і наголосив на рішучому зобов'язанні Німеччини захистити членів НАТО на східному фронті. Декілька респондентів з України й Німеччини високо оцінили цей виступ. Один німецький респондент сказав: «Ця вражаюча промова свідчить про те, що частина німецького істеблішменту зрозуміла, що все докорінно змінилося з повномасштабним російським вторгненням. Але перевести це визнання в політичні дії є набагато складнішим».

У березні Зеленський розпочав низку своїх звернень до парламентів різних країн світу. 17 березня Президент України виступив перед Бундестагом,

четвертим парламентом у цьому списку. У своїй промові Зеленський звернувся до німецької історичної свідомості, заявивши:

«Я звертаюся до вас від імені всіх, хто чув від політиків слова: «Ніколи знову». І хто бачив, що ці слова нічого не варті. Бо знову в Європі намагаються знищити цілу націю. Знищити все, чим ми живемо і заради чого живемо», – сказав він.⁸ Зеленський згадав Берлінську стіну і заявив: «Посеред Європи між свободою і її відсутністю є нова стіна. І ця стіна стає вище з кожною бомбою, яка падає на Україну». Свій виступ він завершив прямим зверненням до Олафа Шольца: «Зруйнують цю стіну. Дайте Німеччині лідерство, на яке ви заслуговуєте. І чим пишатимуться ваші нащадки».

Промова вказувала на великі очікування та конкретні розчарування України щодо Німеччини. Гостру критику викликав той факт, що після запальної промови Зеленського пленарне засідання одразу ж повернулося до поточних справ. Дійсно, очікування та розчарування були найвищими після того, як шок перших днів і тижнів вгамувався, а необхідність і попит на постачання важкого озброєння стали голоснішими. У той же час Німеччина, як і Франція, нібито для безпеки поставок обрала політику секретності й відмовилася оприлюднювати дані про надані

системи озброєння та їхню кількість. Відсутність прозорості була сприйнята українською та німецькою громадськістю, ЗМІ й деякими експертами як спосіб приховати розміри підтримки. 11 березня опитування вперше показали, що попри страх перед великою війною 67 відсотків німців підтримали поставки зброї в Україну, хоча наприкінці лютого цю можливість відкидали 74 відсотки німців.⁹

У цей час Німеччина жваво обговорювала обмеження своєї військової допомоги Україні, про що один український респондент зауважив: «Навесні ми вислухали всі аргументи німецької сторони. У якийсь момент ми почули, що тренування триватимуть надто довго, адже наші хлопці не можуть використовувати чи обслуговувати німецьке обладнання. Нам це здалося не щирою дискусією, а радше виправданнями». Як аргумент проти надання зброї використовувався той факт, що німецька зброя знову буде вбивати російських солдатів. Це обурило українців. Один український респондент зазначив: «Для нас, як для одних з головних жертв нацистського терору під час Другої світової війни, було надзвичайно боляче чути, як дехто посилається на німецьку історичну відповідальність, як на причину не давати нам зброю». Німецький респондент застеріг

не переоцінювати відчутну напруженість і сказав, що попри публічну критику Німеччина діяла разом зі своїми союзниками, аби швидко надати Україні зброю, якою вона змогла негайно скористатися.

⁸ Офіційний сайт Президента Зеленського, Звернення Президента України Володимира Зеленського до Бундестагу (лютий 2022):

https://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2022/Maerz_2022/

⁹ Див. Дослідницька група Вибори, Політбарометр (березень 2022):

https://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2022/Maerz_2022/

ЗАГОСТРЕННЯ СКАНДАЛУ

У найважчий момент президент Зеленський не цурався називати імена, ганьбити і використовувати громадський тиск як інструмент для згуртування підтримки України. В Німеччині символом такого підходу став посол України Андрій Мельник, який ще до вторгнення заводив сварки з деякими політичними діячами щодо визнання Голодомору й Німецько-Української історичної комісії тощо. Напередодні вторгнення Росії Мельник відкрито

вимагав від Німеччини більшої допомоги і не припиняв критикувати відсутність підтримки з боку Німеччини.

Після вторгнення український посол з великою завзятістю продовжив свої зусилля. Нехтуючи дипломатичним протоколом, посол став центральною дійовою особою публічного дискурсу із згуртування підтримки України, діючи часто у конфронтаційний або провокаційний спосіб. Декілька респондентів як з Німеччини, так і з України високо оцінили його «дипломатію гучномовців» у формуванні порядку денного, проте один респондент з України зазначив, що «неортодоксальний підхід посла спочатку був корисним, але з часом став перешкодою». Німецький респондент зауважив, що посол займав центральне місце у формуванні фокусу уваги ЗМІ й публічної дискусії виключно на тому, що Німеччина не поставила або не зробила, і додав, що це жодним чином не відображає конструктивної взаємодії німецького уряду з українською стороною.

Багато спостерігачів не помічали тоді, що строката, часом гостра критика посла певний час перегукувалася з вимогами президента Зеленського, який на початку квітня в одному зі своїх вечірніх виступів розкритикував экс-канцлерку Меркель за її «провальну російську політику».

ДРАМА З ВІДМОВОЮ У ВІЗИТІ

Після того, як українська армія витіснила російські війська з Київської, Чернігівської та Сумської областей, світ був шокований, дізнавшись про масштаби російських звірств у Бучі, Ірпені, Бородянці тощо. Під час першого візиту Президента Зеленського за межі Києва до Бучі, відповідаючи на запитання щодо його критики Меркель, він повторився і сказав, що такі західні лідери, як Ніколя Саркозі й Ангела Меркель, разом з Росією та для її заспокоєння, роками ухвалювали рішення щодо України, не прислухаючись до неї.

В той час українсько-німецькі відносини досягли свого чергового мінімального рівня через відмову у запланованому на середину квітня візиті Федерального президента Штайнмаєра напередодні його виїзду з Польщі до Києва. Візит був організованим Президентом Польщі Анджеєм Дудою. Разом з естонським, литовським і латвійським колегою президенти хотіли надати «потужний сигнал спільної європейської солідарності з Україною». Уряд Німеччини, декілька депутатів Бундестагу й міністрів різко розкритикували скасування візиту як дипломатичну образу. На початку травня два

президенти поспілкувалися вперше, і, як повідомляється, Штайнмаєр заявив, що відмова у запрошенні була «історичною образою», унікальною для глави держави в мирний час.¹⁰

Протягом кількох тижнів дебати в Німеччині були зосереджені на ймовірній образі глави держави й неможливості візиту Федерального канцлера до вирішення суперечки. Декілька українських респондентів дослідження описали це як «прикре непорозуміння», один з них додав, що «це спричинило дипломатичну бурю, яка не була ні в чийх інтересах, крім Росії», проте один український респондент додав, що це не вплинуло на військову чи фінансову підтримку від Німеччини. Двоє німецьких респондентів з уряду підтвердили це і попередили, що навіть якщо «дипломатична криза» викликала велику політичну дискусію, вона жодним чином не вплинула на німецьку підтримку.

Після інциденту Олаф Шольц відмовився від візиту до Києва «лише для фото». Це означало провал у комунікаційному вимірі його зовнішньої політики. Німецькому Федеральному канцлерові непритаманні символічні візити і символічна політика, в той час коли українська сторона шукала суттєвої підтримки від своїх союзників, яка би

супроводжувалася міцними символами. Президент Зеленський також розумів, що комунікаційний вимір його зовнішньої політики є надзвичайно важливим. Його щоденні звернення до свого населення, численні віртуальні промови й візити глав держав, урядів і VIP-персон були, за його думкою, винятково важливими для формування глобального наративу й залучення міжнародної солідарності та підтримки.

Минуло кілька тижнів, поки перші німецькі представники відвідали Київ. На початку травня до Києва приїхав лідер опозиції Фрідріх Мерц. 8 травня спікерка Бундестагу Бербель Бас відвідала Київ для вшанування пам'яті про Другу світову війну. 10 травня міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок стала першою членкинею уряду Німеччини, яка нанесла візит до Києва після повномасштабного вторгнення. До свого візиту в червні Шольц відмовлявся коментувати, коли він відвідає Україну.

¹⁰ Spiegel (липень 2022): Telefonat von Frank-Walter Steinmeier und Wolodymyr Selenskyj: Wie unwirsch der Bundespräsident reagierte, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/telefonat-von-steinmeier-und-selenskyj-a-00de121e-f18b-4cae-a4ea-6f690402e10f>

ДЕБАТИ ПРО «ВАЖКЕ ОЗБРОЄННЯ»

Квітень і травень ознаменувалися тим, що Україна, готуючись до передислокації російських сил і зусиль на Донбасі, звернулася до партнерів із проханням про більш значну військову допомогу у вигляді «важкого озброєння». У квітні Шольц і багато його однопартійців відхилили поставку німецького важкого озброєння до України, багато разів висловлюючи побоювання ескалації ризиків ядерної війни.¹¹

Водночас німецька опозиція, ХДС/ХСС, чинила в парламенті великий тиск на уряд, погрожуючи подати власну резолюцію із закликом до поставок важкої зброї, адже було відомим, що її підтримає частина депутатів правлячої коаліції в парламенті. З метою уникнення таких політичних протистоянь і потенційного приниження уряду Бундестаг 27 квітня ухвалив резолюцію, представлену правлячою коаліцією трьох партій, яка серед інших аспектів закликає уряд надати Україні більш потужну військову підтримку. Тодішні опитування показують, що більшість населення (56 відсотків) вважала правильним постачання Німеччиною важкого озброєння, наприклад, танків, Україні. 39 відсотків опитаних висловилися проти.

Місяцем раніше проти таких поставок виступали 63 відсотки населення.¹²

На запитання про сприйняття німецької військової допомоги декілька українських респондентів сказали, що первісні очікування до Німеччини були дуже високими. Один з них зауважив: «Ми очікували від Німеччини лідерства, але не отримали його. Схоже, уряд Німеччини не здатний або не бажає очолити підтримку України на рівні ЄС, зокрема у військовій сфері». Інший український респондент підкреслив: «Нам, українцям, важко зрозуміти, чому Німеччина так повільно постачає зброю, адже вона є одним із найбільших виробників зброї у світі і, отже, має унікальні можливості для таких поставок». В інтерв'ю виданню ZEIT Президент Зеленський у червні наголосив: «Кожен з лідерів наших держав-партнерів і, звісно, Федеральний канцлер Німеччини точно знають, що потрібно Україні. Але поставки з Німеччини все одно залишаються нижчими, ніж могли би бути».¹³

Було помітно розчарування Німеччиною та деякими іншими державами через вагання щодо швидкої поставки важкого озброєння. Українці також були розчаровані тим, що вони бачили нерішучість у запровадженні більш швидких санкцій відносно імпорту російських вуглеводнів до ЄС. П'ятий пакет санкцій, ухвалений ЄС

8 квітня у відповідь на вторгнення Росії в Україну, не включав нафту чи газ, а лише забороняв імпорт російського вугілля та іншого твердого викопного палива. Санкції щодо нафти були ухвалені лише в червні в рамках шостого пакету санкцій. «Україна, охоплена війною, не була здатна зрозуміти, наскільки важко було досягти консенсусу в ЄС щодо санкцій», – сказав один німецький респондент і додав: «Німеччина інвестувала значні ресурси, щоби зробити санкції якомога потужними й гострими». Інший німецький респондент підкреслив, що німецькі й українські інтереси не були і не завжди є ідентичними. За його словами, припинення імпорту російської нафти й газу було би шкідливим для економіки, а для поступового припинення такого імпорту потрібен час.

Важко представити розчарування української сторони в перспективі, але багато українських респондентів підтвердили, що воно було реальним, але не обмежувалося лише Німеччиною. В той час як українське суспільство і держава перебували в стані екзистенційної кризи, Німеччина й інші західні держави, у сприйнятті багатьох українців, усе ще дотримувалися інкременталістсько-бюрократичної логіки. Таким чином, публічна позиція та публічна підтримка України, зрозуміло, стали єдиною призмою, через яку українці

оцінювали західних політиків. Цим пояснюється величезна популярність Великобританії як активного ініціатора підтримки. Борис Джонсон на ласкаве прізвисько «Джонсюк», який під час цієї війни тричі відвідував Київ, сприймався як один із найбільших прихильників і друзів України. Ще однією причиною розчарування українців були високі й навіть частково нереалістичні очікування, які спочатку мала Україна. Українська сторона була мало обізнана про поганий стан німецької армії, німецькі бюрократичні й політичні обмеження, про той факт, що німецьке населення боялося ще більшої ескалації з Росією.

Один український респондент сказав: «Україна просила, вимагала, часом благала зброю від усіх союзників» і додав, що розчарування у темпах й обсязі наданої допомоги, особливо в перші місяці війни, було відчутне по відношенню до всіх головних партнерів, навіть до США. Негативне сприйняття та значне напруження посилювалися обережністю Німеччини щодо надання важкого озброєння та тим, як цього вимагали українці. Нехтування символічною політикою з боку Німеччини на тлі суперечки щодо відміни запрошення Штайнмаєра й безперервна критика українського посла додали

відчуття, що відносини тоді досягли найнижчого рівня.

¹¹ Дивіться, наприклад, Spiegel (квітень 2022): Olaf Scholz über Ukraine-Krieg im SPIEGEL-Interview: »Es darf keinen Atomkrieg geben«

<https://www.spiegel.de/politik/olaf-scholz-und-der-ukraine-krieg-interview-es-darf-keinen-atomkrieg-geben-a-ae2acfbf-8125-4bf5-a273-fbcd0bd8791c>

¹² Дослідницька група Вибори, Політбарометр (29 квітня 2022 р.),

https://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2022/April_II_2022/

¹³ Інтерв'ю ZEIT з президентом Володимиром Зеленським (червень 2022),

<https://www.zeit.de/2022/25/wolodymyr-selenskyj-ukraine-krieg-europa/komplettansicht>

НАДХОДЖЕННЯ ДОПОМОГИ

Наприкінці квітня та в травні в Україні на тлі інтенсифікації бойових дій на Донбасі почали закінчуватися радянські артилерійські боєприпаси, а щоденні бойові втрати становили від 200 до 300 осіб. Саме тоді до України почали надходити перші західні системи озброєння. У квітні США провели у німецькому місті Раммштайні першу конференцію Консультативної групи з питань оборони України, на якій понад 40 країн обговорювали поставки зброї та узгодили координацію подальшої підтримку України.

Незадовго до цього Німеччина оголосила про поставку зенітних установок Gerard, а пізніше про спільну німецько-нідерландську ініціативу з поставки 12 самохідних гаубиць Panzerhaubitze-2000. Наприкінці квітня прибули перші артилерійські системи M777, надані США, а в травні також 12 самохідних гаубиць від Німеччини і Нідерландів. У середині червня Німеччина доєдналася до ініціативи США та Великобританії та стала однією з трьох держав, які надали реактивні системи залпового вогню (РСЗВ),¹⁴ що надзвичайно допомогло Україні атакувати російські командні й комунікаційні об'єкти, склади боєприпасів і центри матеріально-технічного забезпечення. Німеччина передала три реактивні системи залпового вогню «Mars-2», які, за словами Міністра оборони України, прибули на початку серпня.

Оголошення про поставки німецької зброї було сприйнято в Україні схвально, але критика громадськості, особливо в Німеччині, не вщухала. Продовження урядом Шольца політики секретності щодо обсягів поставок зброї посилило у його критиків відчуття, що він зволікає та робить недостатньо. Проведені в Україні соціологічні опитування також фіксують певний рівень розчарування українців і зміни в їхньому розумінні того, хто для України є державами-партнерами. Проведені у лютому 2021 року,

до повномасштабного вторгнення, опитування показали, що українці вважають трьома найбільшими союзниками США (38%), Польщу (35%) і Німеччину (28%). У травні 2022 року Польща (65%) і США (63%) зберегли й зміцнили свої позиції, до них доєдналася Велика Британія, яку 66% респондентів вважають другом України. Тоді як сприйняття Німеччини як держави-союзника значно знизилося, адже лише 14% респондентів вважають Німеччину головним союзником України.¹⁵

1 червня Федеральний канцлер Шольц у своїй промові в Бундестазі вперше навів довгий перелік видів військової допомоги, яку надала Німеччина, й оголосив про поставку сучасної системи протиповітряної оборони IRIS-T.¹⁶ З червня німецький уряд оприлюднює і регулярно оновлює детальний огляд¹⁷ своєї військової допомоги. Стало зрозуміло, що Німеччина справді, попри всю критику, за обсягом і вартістю є одним із найбільших суб'єктів військової допомоги Україні. На цій хвилі червневі опитування в Україні зафіксували покращення ставлення до Федерального канцлера Шольца: якщо у квітні позитивне ставлення до нього мали лише 30 відсотків¹⁸ українців, то у червні цей показник зріс до 41 відсотка.¹⁹

Згідно з останніми даними Кільського інституту,²⁰ станом на серпень Німеччина є четвертим за розміром постачальником зброї та обладнання і фінансовим донором військової допомоги після США, Великобританії та Польщі. Один з українських респондентів сказав: «З літа німецька військова допомога Україні є набагато кращою та кориснішою, ніж її оцінка. Але за нашою думкою, часто системи озброєння надходять з непотрібними затримками». Один з німецьких респондентів вважає, що «статистика не надає багато відомостей», адже є багато питань до методології та до того, як держави оцінюють грошову вартість своєї військової підтримки. Німеччина, за його словами, оцінює товари, які надає, за поточною вартістю, а багато інших держав використовують закупівельні ціни, завищуючи вартість наданої Україні військової допомоги.

Водночас Німеччина активно переконувала центрально- та східноєвропейських членів ЄС відправити в Україну свої модернізовані радянські танки й БМП в обмін на німецьку техніку. Протягом останніх місяців Німеччина ініціювала різноманітні «кругові обміни» з Грецією, Словаччиною, Чехією та останнім часом зі Словенією. Орухспіонкор, або Орух, нідерландський веб-сайт із відкритим кодом для аналізу розвідувальних даних зазначив

у вересні: «Незважаючи на те, що програма «кругових обмінів» отримала справедливую порцію критики, слід визнати, що Німеччина наразі є єдиною європейською державою, яка активно підштовхує інші країни передати Україні системи озброєння радянських часів, пропонуючи свої системи на заміну».²¹ Один з німецьких респондентів сказав, що хоча угоди про обмін відбувалися повільніше, ніж очікувалося, в результаті в Україну було поставлено або ще буде поставлено понад 100 модернізованих радянських танків і бойових машин піхоти.

Хоча зброя надходить, у Берліні все ще є певна недовіра до Президента Зеленського та його намірів. У травні журнал Spiegel написав, що «джерела, близькі до уряду, повідомляють про існуюче занепокоєння, що якщо Україна здобуде серію перемог на полях битв, вона може стати надто самовпевненою і перейде на російську територію, а це означатиме, що німецькі танки знову опиняться в Росії».²² Щотижневик ZEIT у вересні повідомив про побоювання, що надана зброя може потрапити на чорний ринок.²³

На думку деяких німецьких та українських респондентів, занепокоєння Німеччини при постачанні зброї відображається

в тому, що Федеральний канцлер попри значну військову допомогу відмовляється визначити метою перемогу України. Коли його запитували про цілі, Шольц часто повторював, що Росія не повинна перемогти. «На відміну від багатьох західних союзників, Шольц ухиляється від визначення перемоги України як мети, тому що поразка Росії для нього і багатьох людей навколо нього є просто немислимою», – вважає один з німецьких респондентів.

До сьогодні не зрозуміло, чи справді Федеральний канцлер відмовляється визнавати метою українську перемогу, тому що це може висунути вимогу надання ще більшої допомоги, чи він дійсно не вірить в можливість такої перемоги. У середині червня майже дві третини (64 відсотки) опитаних німців не вірили, що Україна виграє війну за допомогою зброї, наданої Заходом. Лише 26 відсотків вірять, що Україна переможе.²⁴ До початку вересня цифри змінилися не сильно. Тоді як в Україні різні опитування, від опитувань на початку війни²⁵ до нещодавніх, показали впевненість у перемозі України, причому в це вірять понад 90 відсотків опитаних.²⁶

Лише через чотири дні після початку війни, 28 лютого, Зеленський вперше озвучив прагнення України приєднатися до Європейського Союзу. Через кілька

днів, 1 березня, він підписав символічну заяву про вступ до ЄС. Для багатьох у Німеччині це стало несподіванкою, незважаючи на те, що Зеленський активно збирав підтримку можливої заявки з моменту його обрання в 2019 році, але багато хто в уряді Меркель, а потім Шольца сприйняли цей крок скептично. За кілька днів до першого з початку війни візиту Шольца до Києва, Зеленський дав інтерв'ю суспільному німецькому мовнику ZDF, де він сказав: «Я думаю, що є певний скептицизм у ставленні керівництва Німеччини до України. Я не думаю, що цей скептицизм виник внаслідок позиції Федерального канцлера Шольца, я не думаю, що це щось нове. Але я думаю, що цей скептицизм виражається передусім тоді, коли йдеться про майбутнє членство України в ЄС і НАТО, цей скептицизм, на жаль, відчувався і в часи до Федерального канцлера Шольца. Таке ставлення було, і я впевнений, що воно зміниться».²⁷

17 червня Шольц разом із прем'єр-міністром Італії та президентами Франції та Румунії відвідали Київ. На спільній прес-конференції Шольц заявив, що Німеччина підтримує статус кандидата для України. Спочатку вважалося, що Німеччина вагається щодо надання Україні статусу кандидата. Один з німецьких респондентів спростував це і сказав, що в уряді

точилися жваві дебати щодо статусу кандидата і врешті-решт було прийнято рішення повністю підтримати кандидатуру України. Видиме вагання є частиною нормального процесу трипартійної коаліції. 23 червня Україна отримала статус кандидата в члени ЄС.

¹⁴ Федеральне міністерство оборони (червень 2022): Ukraine-Kontaktgruppe: Gemeinsames Statement,

<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/ukraine-kontaktgruppe-gemeinsames-statement-5449178>

¹⁵ Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Як війна змінила уявлення українців про друзів, ворогів та стратегічні цілі країни (травень 2022):

<https://dii.org.ua/article/yak-viyna-vplivae-na-dumku-ukraintziv-pro-druziv-vorogiv-ta-strategichni-tsili-derzhavi>

¹⁶ Німецький Бундестар (червень 2022): Kanzler Scholz zur Ukraine: Wir helfen in umfangreicher Art und Weise,

<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw22-de-generalaussprache-896288>

¹⁷ Федеральний уряд (вересень 2022): Militärische Unterstützungsleistungen für die Ukraine,

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/lieferungen-ukraine-2054514>

¹⁸ Соціологічна група «Рейтинг», Дев'яте національне опитування: оцінка міжнародного партнерства (квітень 2022):

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/devyaty_obschenacionalnyy_opros_ocenki_mezh_dunarodnogo_partnerstva_26_aprelya_2022.html

¹⁹ Соціологічна група «Рейтинг», Тринадцяте національне дослідження: Зовнішньополітичні орієнтири (червень 2022):

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/trinadcatyy_obschenacionalnyy_opros_vneshnepoliticheskie_orientacii_18-19_ilyunya_2022.html

²⁰ Київський інститут (серпень 2022): The Ukraine Support Tracker, Working Paper,

<https://www.ifw-kiel.de/de/publikationen/kieler-arbeitspapiere/2022/which-countries-help-ukraine-and-how-introducing-the-ukraine-support-tracker-17204/>

²¹ Oryx (вересень 2022): Flawed But Commendable: Germany's Ringtausch Programme,

<https://www.oryxspioenkop.com/2022/09/flawed-but-commendable-germanys.html>

²² Spiegel (травень 2022): Olaf Scholz and Ukraine: Why Has Germany Been So Slow to Deliver Weapons?

<https://www.spiegel.de/international/germany/olaf-scholz-and-ukraine-why-has-germany-been-so-slow-to-deliver-weapons-a-7cc8397b-2448-49e6-afa5-00311c8fedce>

²³ Peter Dausend (вересень 2022): Waffenlieferungen an die Ukraine: Liefert die Regierung jetzt Kampfpanzer?

<https://www.zeit.de/2022/38/ukraine-waffenlieferungen-panzer-debatte-bundesregierung>

²⁴ Дослідницька група Вибори (червень 2022): Політбарометр Червень 2022,

https://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2022/Juni_2022/

²⁵ Соціологічна група «Рейтинг», Сьоме національне опитування: Україна під час війни (березень 2022),

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_ulyoviyah_voyny_30-31_marta_2022.html

²⁶ Фондація «Демократичні ініціативи» (серпень 2022): День Незалежності України: що об'єднує українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни,

<https://dif.org.ua/en/article/independence-day-of-ukraine-what-unites-ukrainians-and-how-we-see-victory-in-the-sixth-month-of-war>

²⁷ Zdf Heutejournal Interview (червень 2022), Präsident Selenskyj im ZDF:

<https://www.zdf.de/nachrichten/politik/ukraine-praesident-selenskyj-interview-zdf-heute-journal-100.html>

РОЗМОВА ПРО ВІДБУДОВУ

Після візиту до Києва риторика Федерального канцлера змінилася, і Шольц почав наголошувати на необхідності початку планування української відбудови. 22 червня в своїй останній урядовій декларації перед літніми канікулами Шольц заявив, що для відновлення України необхідний план Маршала. Він також анонсував, що в жовтні в рамках головування Німеччини у G7 буде скликано міжнародну конференцію експертів для координації довгострокової допомоги Україні. Шольц додав: «Ми продовжуватимемо надавати Україні масштабну підтримку: фінансову, економічну, гуманітарну, політичну і не в останню чергу постачання зброї. І ми продовжуватимемо це робити, поки Україна потребуватиме нашої підтримки».²⁸ Ці настрої також були

відображені в Заяві G7 щодо України від 27 червня.

Звісно, розмова про відновлення України і роль Німеччини в цьому для Шольца і всього його уряду є бажаним відходом від складнішої розмови про постачання зброї та довгострокового планування війни на виснаження. Обговорення та планування відновлення дає Німеччині можливість сформувати позитивний порядок денний і зі своїми ресурсами й досвідом взяти на себе провідну роль у цьому процесі.

Українська сторона також зрозуміла, що має дотримуватися подвійного підходу. З одного боку, головною метою є продовження згуртування міжнародної підтримки військових зусиль країни зі звільнення всіх окупованих територій. З іншого боку, Зеленський і його уряд, зрозуміло, хочуть використати момент, щоб закріпити підтримку для можливого відновлення. Тому ще наприкінці квітня Президент створив Раду національного відновлення як дорадчий орган при Президентові України, завданням якого є розробка плану післявоєнного відновлення та розвитку України. План, що складається з сотень сторінок, був представлений на українській конференції з відновлення, що відбулася в Лугано 4-5 липня²⁹, на якій десятки держав пообіцяли

свою підтримку геркулесовому завданню із відбудови, яка, за словами українського уряду, коштуватиме 750 млрд доларів.

²⁸ Німецький Бундестаг (червень 2022)), Bundeskanzler Olaf Scholz will „Marshall-Plan“ für Wiederaufbau der Ukraine,

<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw25-de-regierungserklaerung-897774>

²⁹ Ukrainian Recovery Conference (липень 2022), Ukraine's Recovery Plan,

<https://www.urc2022.com/urc2022-recovery-plan>

ПОВЕРНЕННЯ ДО ДЕБАТІВ ПРО ОЗБРОЄННЯ

Коли літо добігало кінця, Україна розпочала наступ на півдні й раптову атаку на захоплені Росією райони у Харківській області, звільнивши близько 6000 квадратних кілометрів території. Ці досягнення приголомшили росіян і багатьох спостерігачів, адже це показало, що Україна справді скористалася військовою допомогою, наданою Заходом, і звільнила територію більшу, ніж росіяни захопили з квітня. Видання The Economists з посиланням на українські джерела повідомило, що важливу роль у наступі зіграли німецькі протиповітряні системи Gepard³⁰, а Олаф Шольц наголосив також на факті, що німецька зброя

допомогла українській армії досягти успіху.³¹

У знаковій промові в Празькому університеті наприкінці серпня Шольц визнав необхідність довгострокової підтримки України. Він сказав, що війна може тривати далі й що потрібна ефективніша довгострокова координація та розподіл завдань з військової підтримки. За словами Шольца, Німеччина готова взяти на себе лідерство в постачанні артилерії та систем протиповітряної оборони.³² Незадовго до цього з нагоди Української Кримської платформи Шольц анонсував ще один військовий пакет для України вартістю 500 млн євро. Серед іншого пакет включає три додаткові системи ППО IRIS-T. Як пояснив речник уряду, більшість озброєння буде поставлено лише у 2023 році, і цей пакет знаменує собою початок «сталого модернізації українських збройних сил».³³

Але цікаво те, чого в пакеті немає. Україна місяцями просила закупити БМП зі складів німецьких виробників зброї, а нещодавно також окремо попросила надати сучасні німецькі основні бойові танки. Українські й німецькі респонденти цього дослідження також представляють думку, що немає чіткої військової логіки у питанні, чому Німеччина надає Україні артилерію світового рівня та реактивні артилерійські системи

малої дальності, які сіють хаос на російських лініях постачання та позиціях, але відмовляється надсилати такі танки, як Leopard II, або такі бойові машини піхоти, як Marder. Аргументи є суто політичними, але допоки Федеральний уряд ухиляється від надання обох видів озброєння.

З вересня дебати й українські вимоги до Німеччини набрали такої інтенсивності, що вплинули на українсько-німецькі відносини. Експерти Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) виклали перший план того, як може виглядати європейська ініціатива Німеччини з надання Україні танків Leopard II.³⁴ Коли Федеральна міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок вчетверте цього року відвідала Київ, її український колега Дмитро Кулеба публічно підняв на прес-конференції питання про потребу України в поставках танків, але німецька міністерка відмовилася сказати, чи виконає німецький уряд запит України на бойові танки. Невдовзі після цього Кулеба в Twitter звинуватив Німеччину в тому, що вона ігнорує прохання Києва про танки Leopard і БМП Marder, заявивши, що Берлін пропонує лише «абстрактні страхи і виправдання» за ненадання такої військової технік», і запитав, «чого такого боїться Берлін, а Київ – ні?»³⁵

Повернувшись з Києва німецька міністерка закордонних справ в одному інтерв'ю висловила за поставку танків³⁶, але потім знову повернулася до версії, що Німеччина може поставляти танки лише разом зі своїми міжнародними партнерами. У середині вересня в інтерв'ю з Києва Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн продовжила цю тему й заявила: «Якщо вони кажуть, що їм потрібні бойові танки, то ми повинні поставитися до цього серйозно і поставити їх».³⁷ У розпал цих бурхливих дебатів Федеральна міністерка оборони Німеччини оголосила, що Німеччина відправить 50 броньованих машин Dingo в Україну, ознаменувавши ще один поворот у позиції берлінського уряду щодо військової підтримки Києва, хоча декілька днів до того вона стверджувала, що такий крок є неможливим.³⁸

Водночас Україна активно наполягає на поставках танків і БМП. У розмові з FAZ 16 вересня Кулеба сказав: «Зараз ми просимо танки Leopard або БМП Marder, а Німеччина постачає бронетехніку типу Dingo. Це також корисно, і ми вдячні за це. Але це не те, що нам найбільше потрібно в бою. У чому суть проблеми? Де проблема? Чому ми не можемо отримати те, що нам потрібно і що має Німеччина? У мене таке враження, що в Берліні є своєрідна стіна в питаннях зброї.

Я думаю, що для Федерального канцлера настав час зруйнувати цю стіну».³⁹

В інтерв'ю для видання BILD 21 вересня Президент Зеленський також зробив свій внесок до дебатів про танки й сказав: «Для нас танки сьогодні означають захист наших людей. Ми виграємо цю війну навіть без ваших танків, але я хочу, щоб ви розуміли, що ми воюємо за наші спільні цінності, і я хочу, щоб це була наша спільна перемога», – сказав Зеленський і прямо закликав Німеччину не виправдовувати відмову від поставок поведінкою США чи інших країн: «Вони незалежні від інших держав. Німеччина – це найсильніша економіка в Європі, тому вона також може подавати приклад».⁴⁰

Вся дискусія про військову підтримку Німеччини є дуже чутливою та викликає суперечки всередині Німеччини. Переважна більшість населення побоюється ескалації та втягування в прямий конфлікт з Росією. Федеральний канцлер Шольц це знає та поводить обережно, ретельно узгоджуючи дії з адміністрацією США, яка також стримано ставиться до надання Україні досконаліших і більш далекобійних систем зброї, таких як ракети ATACMS.⁴¹ Надання танків однією Німеччиною Шольц розглядає як потенційний ризик, а багато лівих, пацифістських членів партії, які

довго виступали проти мілітаризації Німеччини, вбачають у цьому не просто потенційну ескалацію. Для них є нестерпним уявити на українському полі бою німецькі танки, що використовуються проти росіян. Цей сегмент електорату Шольца досі наївно вірить, що можна знайти домовленості з Росією, які повернуть дешеві ціни на енергоносії.

Попри політичний тиск з боку лівих сил його партії позиція Шольца й Німеччини є не такою застиглою, ніж це видається. Адже Шольц дав сигнал про свою готовність провести переоцінку в консультаціях з іншими партнерами, які підтримують Україну. Ніко Ланге у виданні Internationale Politik у вересні резюмував думку багатьох респондентів цього дослідження: «Це мудрий принцип — завжди діяти узгоджено з партнерами. Однак від такої країни, як Німеччина, справедливо очікується провідна роль через її розташування, розмір й економічну потужність, а діяти «разом з партнерами» не означає бути останнім, хто зробить трохи з того, що всі інші вже зробили».⁴²

Чим довше триватимуть дебати без спільного рішення Німеччини та її партнерів, тим більше танкове питання потенційно матиме негативний вплив на двосторонні відносини. Наприкінці вересня в інтерв'ю газеті Neue Osnabrücker Zeitung (NOZ) Федеральний

канцлер Шольц був роздратований питанням бойових танків. За його словами, такі партнери, як Чехія та Словаччина, Румунія та Греція, постачають в Україну танки виробництва Східної Європи. За його словами, ця техніка відразу готова до роботи, оскільки є логістика, боєприпаси, запасні частини й необхідні ноу-хау. «Натомість ми поступово поповнюємо запаси наших партнерів західним обладнанням», – пояснив Шольц. Тому він був здивований, «що деякі критики поводяться так, ніби ми постачаємо лише шоломи».³¹

Один з українських респондентів цього дослідження сказав, що попри значну німецьку допомогу «масштаби війни є величезними. Тому нам постійно доводиться просити більше зброї. Але кожен раз ми б'ємося головами об стіну, намагаючись отримати від Німеччини новий рівень військової підтримки. І кожного разу це боляче. Зрештою, ми отримуємо те, що просимо, але це відбувається із надзвичайним запізненням, яке можна було б уникнути, яке коштує життя, і це спричиняє роздратованість і непотрібні суперечності».

³⁰ The Economist (вересень 2022): Ukraine seizes the initiative in the east,

<https://www.economist.com/europe/2022/09/09/ukraine-seizes-the-initiative-in-the-east>

³¹ Deutschlandfunk (вересень 2022): Bundeskanzler – Scholz: Deutsche Waffen haben Erfolge der Ukraine ermöglicht,

<https://www.deutschlandfunk.de/bundeskanzler-olaf-scholz-spd-102.html>

³² Федеральний уряд (серпень 2022 р.): Rede von Bundeskanzler Scholz an der Karls-Universität am 29. August 2022 in Prag,

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/rede-von-bundeskanzler-scholz-an-der-karls-universitaet-am-29-august-2022-in-prag-2079534>

³³ NTV (серпень 2022): IRIS-T, Panzer, Raketenwerfer: Scholz verspricht Kiew großes Waffenpaket,

<https://www.n-tv.de/politik/Scholz-verspricht-Kiew-grosses-Waffenpaket-article23542987.html>

³⁴ Gustav Gressel, Rafael Loss & Jana Puglierin (вересень 2022): The Leopard plan: How European tanks can help Ukraine take back its territory – European Council on Foreign Relations,

<https://ecfr.eu/article/the-leopard-plan-how-european-tanks-can-help-ukraine-take-back-its-territory/>

³⁵ Дмитро Кулеба (вересень 2022), Twitter,

<https://twitter.com/DmytroKuleba/status/1569637880204775426>

³⁶ FAZ (вересень 2022): Annalena Baerbock im Interview zu Kampfpanzern für die Ukraine

<https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/annalena-baerbock-im-interview-zu-kampfpanzern-fuer-die-ukraine-18316223.html>

³⁷ Paul Ronzheimer (вересень 2022): Von der Leyen im BILD-Interview: EU-Chefin fordert Kampfpanzer für die Ukraine,

https://www.bild.de/politik/inland/politik-inland/ursula-von-der-leyen-im-bild-interview-eu-chefin-fordert-kampfpanzer-fuer-die-uk-81336896.bild.html?_ref=https%3A%2F%2Ft.co%2F

³⁸ Hans von der Burchard (вересень 2022), Germany to send 50 armored vehicles to Ukraine after pressure to step up support, Politico,

<https://www.politico.eu/article/under-pressure-germany-agrees-to-send-50-armored-vehicles-to-ukraine/>

³⁹ 16.09. Kuleba Interview FAZ Dmytro Kuleba: Wir brauchen Panzer dringender als Dingos,

<https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/dmytro-kuleba-wir-brauchen-panzer-dringender-als-dingos-18322125.html>

⁴⁰ Ukraine-Präsident Selenskyj im BILD-Interview: So waren meine Telefonate mit Olaf Scholz (вересень 2022),

<https://www.bild.de/video/clip/video/exklusiv-interview-das-sagt-selenskyj-zur-putin-drohung-81393946.bild.html>

⁴¹ The New York Times (вересень 2022): Ukraine Wants More Powerful Weapons. Biden Is Not So Sure,

<https://www.nytimes.com/2022/09/17/us/politics/ukraine-biden-weapons.html>

⁴² Nico Lange (вересень 2022): Bringing About Peace with German Weapons,

<https://ip-quarterly.com/en/bringing-about-peace-german-weapons>

⁴³ Neue Osnabrücker Zeitung (вересень 2022): «Хто потребує додаткової допомоги, її отримає», NOZ,

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/interview-scholz-noz-2130514>

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ЧИ КОМУНІКАЦІЇ?

Якщо просто поглянути на публічний дискурс, який дуже сильно фокусується на недоліках німецької підтримки, то неминуче складається враження, що відносини знаходяться у кризі. Але це не так. Німецький та український публічний дискурс і багато публічних заяв українських офіційних осіб, особливо

колишнього українського посла Андрія Мельника, були зосереджені на вимогах України щодо більшої військової підтримки й реальних або уявних недоліках військової підтримки Німеччини. Враховуючи небезпечну воєнну ситуацію в Україні навесні й влітку, цілком зрозуміло, що Україна була розчарована західною допомогою.

Країна, яка стала жертвою геноцидної загарбницької війни Росії, має повне право бути розчарованою західною допомогою, яка, на її думку, є ще недостатньою, щоб виграти війну.

З іншого боку, як зазначив один німецький респондент, західні партнери мають свої власні інтереси. Перемога України, безсумнівно, в інтересах Заходу, але в цьому процесі Німеччина й США мають враховувати ризики ескалації та шкоду від санкцій для власних економік тощо. Україна, яка перебуває в екзистенціальній боротьбі за виживання, не має розкоші розмірковувати чи розглядати нюанси. Вагання Німеччини також можна інтерпретувати як краплю надії на певний вплив на Росію на двосторонньому дипломатичному рівні або в післявоєнному врегулюванні.

Цікаво, що кілька експертів, опитаних для цього дослідження, заявили, що відносини між лідерами, урядами й суспільствами є набагато кращими, ніж це висвітлюють ЗМІ чи

демонструють дискусії про збільшення поставок зброї.

Один з німецьких респондентів зауважив, що через невдалу десятилітню німецьку політику щодо Росії, включно з будівництвом Північних потоків 1 і 2, українські очікування до Німеччини, зрозуміло, є вищими, ніж до Франції, Італії, Польщі чи Великобританії, але він додав, що велика частина критики фокусувалася на тому, що Німеччина не робила для України, і не висвітлювала, яку потужну підтримку надала Україні Німеччина, починаючи з 2014 року, і наскільки сильно ця підтримка зросла після початку повномасштабного вторгнення Росії. З одного боку, справедливо зробити висновки, що існує справжня проблема сприйняття. Сприйняття Німеччини як занадто обережної, нерішучої та повільної країни по відношенню до надання такої необхідної військової допомоги ґрунтується на публічних суперечках про відміну запрошення Штайнмаєра і дебатах щодо зброї, особливо в перші місяці війни. Це сприйняття ґрунтується на зрозумілому розчаруванні українців через безрозсудну політику стосовно Росії та енергетичну політику Німеччини, яку все ж таки потрібно повністю переусвідомити.

Але це сприйняття породило частково нереалістичні очікування щодо швидкості й масштабу,

в якому Німеччина хоче й зможе підтримати Україну. Розворот Німеччини на 180 градусів часто не оцінюється у повній мірі. Німеччина пройшла шлях від головного партнера й захисника Росії в Європі до найбільшого в ЄС прихильника України у її війні проти Росії, відкинувши десятирічні догми про ненадання зброї до зони бойових дій.

Для українців, які борються за існування, неможливо змиритися з повільним процесом ухвалення рішень у трипартійній коаліції щодо певних поставок зброї та бюрократичною неспроможністю ефективніше організувати допомогу. Але якщо порівнювати допомогу Німеччини з підтримкою з боку Франції, Італії чи Великобританії, загалом німецька допомога завжди була значною вже з першого дня. Один з німецьких респондентів сказав, що публічний дискурс повністю відрізняється від дискусій, які Німеччина веде зі своїми союзниками й Україною, які прагматично порівнюють надану допомогу з точки зору фінансової, гуманітарної чи військової підтримки і спільно обговорюють, як її можна зберегти і збільшити.

Один з німецьких респондентів визнав, що, на його думку, уряд має «серйозну комунікаційну проблему», і додав, що це пов'язано із занадто традиційним поведінням німецької дипломатії.

Вона ще має наздогнати публічну дипломатію та піар американських чи британських колег. Одним із прикладів, який ілюструє цю комунікаційну проблему, є той факт, що Німеччина в абсолютному вираженні є одним із найбільших донорів невійськової фінансової допомоги, але майже ніхто не звертає на це уваги.

У травні на зустрічі міністрів фінансів G7 у Німеччині США пообіцяли виділити 7,5 млрд доларів, а Німеччина – 1 млрд доларів у вигляді грантів, а не позик. Інші члени G7, включаючи Францію та Італію разом, пообіцяли лише 700 млн доларів США у вигляді кредитів.⁴⁴ За даними трека підтримки Кільського інституту, велика частина фінансової допомоги Україні з 24 січня по 3 серпня надійшла від інституцій ЄС (12,32 млрд євро), США (11,06 млрд євро), Великобританії (2,1 млрд євро), Канади (1,82 млрд євро) і Німеччини (1,15 млрд євро).

На запитання про сприйняття німецької підтримки України один з німецьких респондентів зауважив, що кількісне порівняння підтримки є проблематичним, оскільки сума Німеччини відокремлена від внеску ЄС, у якому вона також має «велику частку».

Німеччина не вихваляється своєю підтримкою, і це викликає симпатію, але вона також не вміє належним чином представляти

величезні зусилля, які вона докладала й докладає. Значні гуманітарні внески не висвітлюються належним чином, включаючи той факт, що Німеччина приймає майже мільйон переміщених українців без суспільного обговорення, політичної реакції та багатьох бюрократичних проблем, з якими Німеччина зіткнулася після прийому у 2015 році близько одного мільйона сирійських біженців.

До сьогодні німці не тільки приймають один мільйон українців, в опитуваннях серед німецького населення зростає також частка опитаних, які готові продовжувати підтримувати Україну, навіть якщо це пов'язано з вищими витратами на проживання чи опалення для них: з липня до кінця вересня ця частка зросла з 70 до 74 відсотків.⁴⁵ Це – значна зміна порівняно з 2014 роком, коли Німеччина розділилася щодо введення санкцій проти Росії через анексію Криму і війну на Донбасі.

⁴⁴ Süddeutsche Zeitung (серпень 2022): EU ringt um Finanzhilfen für die Ukraine,

<https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/eu-ukraine-finanzhilfen-1.5634060>

⁴⁵ Політбарометр ZDF (вересень 2022): Високі ціни: велика проблема для більшості,

<https://www.zdf.de/nachrichten/politik/politbarometer-inflation-wiedervereinigung-100.html?slide=1664472477503>

4. ЯК ЗМІЦНИТИ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ?

Німецько-українські відносини під час війни є кращими, ніж їхня репутація. Німеччина інвестувала значні кошти в українську цивільну й військову спроможність перемоги в цій війні й готова взяти на себе провідну роль у відновленні країни. Але як і в який спосіб можна покращити відносини, крім додаткової фінансової та військової підтримки? Це питання було поставлено всім респондентам дослідження. Пункти, наведені нижче, відображають узагальнення їхніх думок, а також містять спостереження та рекомендації авторів. Деякі з ідей є практичними й придатними для швидкої реалізації, інші вимагають більше роздумів. Ось чому цей розділ сподівається викликати подальшу дискусію.

СТВОРЕННЯ НОВОГО НАРАТИВУ ПРО ПЕРЕМОГУ УКРАЇНИ

Одним із недоліків Федерального канцлера Шольца і навіть Президента Байдена є відсутність

послідовного наративу, а критики говорять також про відсутність послідовної стратегії щодо важливості перемоги України у війні. Федеральний канцлер Німеччини і Президент США⁴⁶ кажуть, що підтримуватимуть Україну, «доки це буде потрібно», але для чого? Настав час зробити наступний крок у стратегічній комунікації та перейти від твердження «Росія не повинна перемогти» до «зробити все можливе для якнайшвидшої перемоги України». Більше того, саме німецька аудиторія має почути причини, чому українська перемога відповідає інтересам Німеччини, й про величезні наслідки потенційної російської перемоги в Україні. Розмови про недопущення переваги права сили – це добре, проте це потрібно розширити й включити до послідовного наративу, чому припинення війни на умовах України є критично важливим для європейського мирного укладу й має глобальні наслідки.

Деякі німецьких і українських експертів, опитаних у межах цього

дослідження, пояснювали німецькі вагання щодо визначення такого наративу чи стратегії довгою історичною традицією Східної політики й сентиментальним ставленням країни до Росії, яка сприймалася одним зі стратегічних партнерів і головною жертвою Другої світової війни. Поразку Росії в Україні було й у певній мірі досі важко уявити. Але осінні успіхи українського контрнаступу на Сході й Півдні України швидко розвінчали цей міф. Як відзначив один з респондентів: «Німці пробуджуються, але потрібен час, поки вони остаточно повірять в українську перемогу».

Декілька співрозмовників з німецької та української сторони зазначили, що одним з найбільших успіхів у нинішніх відносинах між двома країнами є вражаючий рівень підтримки України з боку німців. Ці суспільні настрої необхідно підтримувати для їхнього збереження у середньостроковій перспективі. Послідовний наратив і стратегія допоможуть громадянам зрозуміти та, можливо, й в певній мірі закріпити підтримку. Важливу роль повинні відігравати також каяття та належна пам'ять про злочини війни націонал-соціалістичного режиму у Східній Європі й Україні, спрямовані на знищення.

Необхідно переосмислити невдачі пізньої Східної політики, її вузьку спрямованість на Росію та її недалекоглядну енергетичну політику. Німеччині потрібно подумати про те, як частина її політичної, ділової та культурної еліти, а також частина її населення не змогли побачити зростання російського неоімперіалізму й шовінізму, а також слід провести розслідування того, як Росія намагалася використати своїх лобістів і, можливо, стратегічну корупцію як інструмент для налагоджування зв'язків з Німеччиною. По-друге, Німеччині слід чесно обмірковувати провали її політики щодо Росії. Остання пропозиція Німеччини включити в новий пакет санкцій заборону громадянам ЄС обіймати високі посади в управлінні або наглядових радах російських державних підприємств є бажаним першим кроком для вирішення проблеми.⁴⁷

Крім того, Німеччині необхідно усвідомлювати, що вона зараз має дуже обмежені інструменти впливу на Росію, але одним з таких інструментів в нинішніх умовах є саме перемога України. Перемога України в середньо- чи довгостроковій перспективі може спровокувати демократизацію Росії, Білорусі й інших країн регіону. Один з німецьких респондентів зауважив: «Якщо ви

хочете позитивно вплинути на Росію та перенаправити розвиток цієї країни в інший бік, то це слід робити через Україну. Необхідно зробити Україну успішною, тому що українці зрештою досягнуть успіху в розвитку іншого способу управління своєю країною – способу більш зрілого суспільства. Вони будуть чинити вплив на Росію. Але чого ми не можемо допустити, так це повне банкрутство Росії, яке потягне Україну донизу, що насправді з самого початку є суттю цієї війни. Росія та її модель зазнає краху, і вона хоче потягнути за собою Україну».

⁴⁶ The New York Times (травень 2022) Opinion I President Biden: What America Will and Will Not Do in Ukraine,

<https://www.nytimes.com/2022/05/31/opinion/biden-ukraine-strategy.html>

⁴⁷ Björn Finke (вересень 2022): Dürfen Europäer bald nicht mehr in Russland abkassieren?,

<https://www.sueddeutsche.de/politik/sanktionen-schroeder-eu-russland-1.5663244?reduced=true>

ЗМІНИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Надзвичайно важливою є також зміна стилю спілкування обох сторін. Багато непорозумінь і напруженості, згаданих у цьому дослідженні, були спричинені

провалами в комунікації. Водночас співрозмовники зазначають, що на робочому рівні німецько-українські відносини виглядають значно здоровішими, аніж їх публічний вигляд через призму ЗМІ.

Це не означає, що Україна повинна утримуватися від публічного озвучування своїх потреб чи вимог. Проте для України важливо змінити тон спілкування та звернутися за підтримкою в більш конструктивний спосіб, не забуваючи чесно відзначати й чималу допомогу, що зараз надається Німеччиною, в публічному просторі. Призначення нового посла України в Німеччині є хорошою можливістю перезавантажити офіційну комунікацію та відновити баланс у двосторонніх дипломатичних контактах з нагальних потреб і в публічній комунікації.

Водночас Німеччина також має переглянути свій підхід до комунікації. Роздратування українців посилюється відсутністю логічного пояснення, чому Німеччина, постачаючи Україні найсучасніші гаубиці й реактивну артилерію, які завдають шкоди російській армії, не може поставити Україні танки й БМП. Вирішальне значення мають прозорість, послідовність й обґрунтованість рішень.

До того ж уряд Німеччини повинен більш чітко наголосити на тому, що

зростання цін на енергоносії для населення є результатом того, що Росія (а не Україна) розпочала агресивну війну в Європі, а, отже, залежність від російських енергоресурсів є загрозою національній безпеці Німеччини, а припинення війни Росії проти України не поверне політику уряду в цьому відношенні до попереднього стану. Це зрештою допоможе працювати з настроями й очікуваннями самих німців у зв'язку з тим, що внутрішня опозиція на тлі зростаючих цін тисне на уряд, аби він зменшив або обґрунтував підтримку України, продиктувавши мир або примусове припинення вогню.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НІМЕЦЬКОЇ ПІДТРИМКИ

Проведення Росією фіктивних референдумів, анексія чотирьох українських областей та оголошення мобілізації продемонстрували готовність Росії дотримуватися своїх максимальних цілей війни й подвоїти свої військові зусилля. Російська теорія перемоги, ймовірно, припускає, що мобілізація може достатньо затягнути війну, аби її кампанія економічної війни, політичної дестабілізації, загроз ескалації та намагання впливу на Захід змусили союзників України

підштовхнути її до переговорів. Це вимагає від Заходу термінового посилення та адаптації політики підтримки України. Слід переглянути табу щодо надання певних систем озброєння, як от боєприпасів більшої дальності для HIMARS, що український Головнокомандувач Валерій Залужний нещодавно назвав запитом номер один до США.⁴⁸ Німеччина також має підготуватися до того, що ця війна на виснаження може тривати довше.

Окрім ролі «яблука розбрату», військові відносини у довгостроковій перспективі мають також потенціал для зміцнення німецько-українських відносин. Мирне розв'язання війни на Донбасі на основі Мінських угод у Нормандському й Мінському форматах було наріжним каменем діяльності Німеччини в Україні. Ці пробіли можуть заповнитися німецькою військовою та іншою допомогою під час активних бойових дій. Якщо Німеччина продовжить і навіть збільшить свою військову підтримку, Україна, радше за все, прийме її як головного партнера в майбутніх переговорах з врегулювання відносин з Росією.

З історичних причин прямі відносини між військовими не були невід'ємною частиною зовнішньої політики Німеччини. Певною мірою це має змінитися, оскільки Збройні

Сили України потребуватимуть підтримки Заходу в довгостроковій перспективі. Активна участь у модернізації українських військ відповідає інтересам Німеччини, аби вони передусім виграли цю війну, а потім мали можливість розпочати відновлення та протистояти в майбутньому потенційній російській агресії. Тому Німеччина повинна інвестувати в українську армію як у короткостроковій, так і в середньостроковій і довгостроковій перспективах. Це дає можливість не лише вчитися на успіхах України на полі бою у найбільшій за десятиліття конвенційній війні, але й надає Німеччині політичний вплив на формування цивільно-військових відносин і відновлення українського оборонного сектору. Чіткою метою має бути систематична модернізація Збройних Сил України й підвищення їх оперативної сумісності із силами НАТО. Досягнення положення основного постачальника зброї для оборони України означає також мільярдні контракти для німецької оборонної промисловості.

Заява Шольца про готовність Німеччини взяти на себе провідну роль у поставках артилерії та систем протиповітряної оборони – це добре, але він повинен максимально прислухатися до вимог України й разом зі своїми союзниками прагматично оцінити реальні можливості. Допоки

Україна визначила своїм основним пріоритетом німецькі танки і БМП. Як стверджують експерти ECFR, танки Leopard 2 є єдиними європейськими танками серійного виробництва, які використовуються 13 європейськими державами. Це практично робить їх найкращим вибором для України. Чим довше Німеччина чекатиме й вагатиметься, тим більшими будуть політичні наслідки й потенційна шкода для відносин, і тим пізніше танки й БМП надійдуть до арсеналу України.

Навіть якщо для Німеччини армія все ще й досі залишається неприйнятним інструментом зовнішньої політики, вона має використовувати потенціал своєї потужної оборонної промисловості для підтримки України. Найважливішим видається ведення чесної та прагматичної дискусії про потреби України й наявних запасів німецького Бундесверу й промисловості.

ЄС і Німеччина запровадили схеми фінансування, аби дозволити Україні купувати зброю безпосередньо у виробників. Схеми виявилися успішними й використовувалися для закупівлі боєприпасів і систем озброєння, як-от закупівля Україною 18 сучасних артилерійських систем RCN-155 вартістю 216 млн євро безпосередньо у німецького виробника Krauss-Maffei Wegmann (KMW). Схеми фінансування

повинні бути розширені, щоб дозволити Україні купувати додаткові системи ППО IRIS-T і використовувати гроші для придбання 100 гаубиць PzH-2000.

Нарешті, після анексії Росією чотирьох українських регіонів Україна 30 вересня оголосила, що подає заявку на членство в НАТО. Навіть якщо сьогодні це здається немислимим, Німеччина не повинна ставитися до цього зневажливо. Разом зі своїми союзниками по НАТО Німеччина має вести серйозну дискусію про післявоєнні гарантії безпеки.

⁴⁸ УКРІНФОРМ, Валерій Залужний і Михайло Забродський (вересень 2022): Перспективи проведення військової кампанії у 2023 році,

<https://www.ukrinform.net/rubric-ato/3566404-prospects-for-running-a-military-campaign-in-2023-ukraines-perspective.html>

СПРИЯННЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

Німеччина офіційно підтримує надання Україні статусу кандидата в ЄС, а Шольц й інші німецькі урядовці підтримали прагнення України й Молдови до приєднання. Керівництво Німеччини тепер має зробити наступний крок і стати головним політичним прихильником вступу України до ЄС. У численних інтерв'ю з українцями автори

почули, що політична воля до вступу до ЄС справді існує. Один респондент описав це, як «момент зараз або ніколи». Підтримка приєднання з боку населення є історично високою – близько 90 відсотків. Тепер український уряд має продемонструвати, що його амбіції реальні, й прийняти далекосяжні інституційні зміни, реформи й закони, необхідні для швидкого просування цих процесів. У воєнний час зробити все це є надзвичайно важким завданням.

Якщо Німеччина серйозно інвестуватиме в амбіції України щодо вступу до ЄС за допомогою політичного лідерства, фінансових засобів і технічних експертних знань, Україна зможе швидше наблизитися до законодавства і нормативних актів ЄС і швидше виконати критерії для вступу. Така проактивна роль додаватиме Німеччині ще більше довіри й впливу, які вона може використати для забезпечення підзвітності, системи стримувань і противаг, інституційної спроможності, верховенства права, боротьби з корупцією тощо.

Лакмусовим папірцем є огляд виконання Україною рекомендацій ЄС, виданих після отримання статусу кандидата. Якщо критерії будуть виконані, Німеччина має взяти на себе ініціативу з переконання інших європейських країн щодо початку переговорів про

вступ. Маючи політичну підтримку на високому рівні, Німеччина зможе піти далі, створивши новий Берлінський шлях, подібний до Берлінського процесу для Балкан, аби взяти на себе зобов'язання вести відкриті переговори про вступ і розробити концепцію інтеграційних кроків, які можуть бути реалізовані до того, як Україна остаточно приєднається до ЄС, що принесе відчутну користь для України в цьому процесі. Необхідно відновити німецько-українські урядові консультації, розпочаті колись Президентом Кравчуком, аби запровадити регулярний урядовий діалог з акцентом на вступі до ЄС і відбудові.

Міністерства закордонних справ Німеччини й України нещодавно обговорювали встановлення форматів, які дозволять їм ефективніше супроводжувати вступ України до ЄС. Цю ініціативу мають продовжити Бундестаг і Верховна Рада, створюючи формати, які виходять за рамки груп дружби, й інституціоналізувати регулярні робочі групи з наближення до ЄС, що дозволить парламентаріям підтримувати й контролювати вступ України до ЄС.

Тимчасове скасування квот, наданих під час війни згідно з угодою про Поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), закінчується наприкінці 2022 року. Деякі галузі європейської

промисловості, побоюючись конкуренції, справді, чинять опір і висловлюють критику. Німеччині слід допомогти Україні отримати найкращі умови угоди. Водночас Німеччині необхідно виступати за розроблення планів покрокового повного доступу України до чотирьох свобод та Єдиного європейського ринку. Як зазначали такі експерти, як Джеральд Кнаус⁴⁹, кожна з чотирьох свобод потребує ухвалення та реалізації різноманітних юридичних і технічних кроків, але їх можна було би включити до конкретних дорожніх карт для України. Українські й німецькі респонденти цього дослідження зауважили, що наявність таких спеціальних позитивних кроків, подібних до Плану дій з лібералізації візового режиму, може спрямувати політичну волю та призвести до відчуття переваг інтеграції до ЄС, а паралельно можна здійснювати й підтримувати більш тривалий і високотехнічний процес вступу. Згодом Україна зможе брати участь у засіданнях інституцій ЄС без права голосу.

⁴⁹ See for European Stability Initiative (липень 2022): Offer the four freedoms to the Balkans, Ukraine, and Moldova,

<https://esiweb.org/proposals/offer-four-freedoms-balkans-ukraine-and-moldova?cat=40>

або Piotr Buras (червень 2022): Partnership for Enlargement: A new way to integrate Ukraine and

the EU's eastern neighbourhood, European Council on Foreign Relations,

<https://ecfr.eu/publication/partnership-for-enlargement-a-new-way-to-integrate-ukraine-and-the-eus-eastern-neighbourhood/>

ПЕРЕЙНЯТТЯ ЛІДЕРСТВА У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Великий досвід Німеччини у технічній допомозі та її фінансові ресурси є передумовою для того, щоб вона стала провідним гравцем у відбудові України. Наприкінці жовтня 2022 року Німеччина спільно з ЄС проводить Конференцію з технічного відновлення, де мають обговорюватися його моделі й конкретні внески Німеччини. Проте важливо уникати подвійності німецьких зусиль з відновлення. Спочатку уряду необхідно визначити свої стратегічні пріоритети щодо відбудови України, а потім відповідно синхронізувати різні програми технічної допомоги.

Відбудова України тісно пов'язана з її прагненням приєднатися до ЄС. Якщо Німеччина виявлятиме активність в обох цих сферах, це надасть взаємне посилення обом сторонам. Одним з дуже практичних інструментів може бути запровадження посади високого рангу – Спеціального уповноваженого Німеччини

з питань європейської інтеграції та реконструкції України, який би координував як міжвідомчий процес, пов'язаний з наданням допомоги Україні з швидкого приєднання до ЄС, так і роботу багатьох дійових осіб, які беруть участь у процесі відбудови з німецької сторони.

Війна продемонструвала важливість місцевих дійових осіб і зроблений ними внесок до вражаючої стійкості України. Зрозуміло, що будь-які зусилля Німеччини щодо відбудови України повинні підкреслювати критично важливу роль органів місцевого самоврядування. Німецький внесок у відбудову України повинен мати сильні компоненти, сфокусовані на ролі міст, мерів, міських рад, місцевого бізнесу, громадянського суспільства й громадян. Німеччина є великим прихильником українських реформ з децентралізації. Тепер вона має відстоювати роль інклюзивної участі місцевих гравців у відновленні й забезпечити продовження зусиль щодо децентралізації.

У короткостроковій перспективі пріоритетом для відновлення України має бути відбудова (шляхом надання грошей та обладнання) і захист критичної інфраструктури (такої як гідроелектроенергетика, електростанції,

теплоцентралі), а також допомога в закупівлі газу і вугілля в обсягах, достатніх для забезпечення виживання мільйонів громадян України цією зимою. Водночас необхідно враховувати цілеспрямовану стратегію російських агресорів із руйнування критичної інфраструктури, що змушує шукати гібридні рішення, наприклад – модульні системи опалення.

Для Німеччини одним із напрямів підтримки має стати допомога Україні у відновленні її соціальної інфраструктури, зруйнованої повномасштабним російським вторгненням, відповідно до Плану швидкого відновлення України. За даними експертів Київської школи економіки, станом на 5 вересня найбільші потреби у відновленні мають житловий фонд (75,3 млрд доларів США) й інфраструктура (\$51,1 млрд доларів США).⁵⁰ Ця допомога може бути надана як у вигляді фінансових ресурсів, так і у вигляді обладнання, матеріалів (від бетону до скла). До того ж Німеччина вже має досвід надання невеликої кількості модульних поселень для розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні. Такі проекти доведеться значно розширити.

На думку експертів Центру протидії корупції, ключовим принципом із пом'якшення корупційних ризиків і забезпечення доброчесності зусиль з реконструкції є ненадходження коштів на відновлення до бюджету України. Українська влада як представник українського народу має у співпраці з представниками місцевого самоврядування визначити перелік об'єктів для реконструкції та встановити пріоритетність їхньої відбудови. Однак підрядників для цих робіт українська влада повинна обирати не самостійно. Цей процес має бути деполітизованим і прозорим, з вирішальним голосом для представників донорів. Цей підхід виявився ефективним для реформ у сфері боротьби з корупцією та верховенства права, а також повинен стати основою для зусиль з відновлення. Це можна забезпечити шляхом створення окремого Фонду, який виконуватиме роль закупівельного агентства, або в інший спосіб. Проте такі зусилля повинні гарантувати залучення місцевих підприємств, аби не всі підряди були передані міжнародним учасникам тендерів.

Одним із ключових компонентів німецького планування має бути питання, як німецькі фонди можуть підтримати місцевих

виконавців, як-от місцеве й регіональне громадянське суспільство, а також місцеві організації допомоги. Гуманітарні зусилля Німеччини не повинні зосереджуватися виключно на наданні грошей великим міжнародним гуманітарним організаціям, натомість потрібно знайти нові інструменти для підтримки ефективних зусиль, які місцеві українські ініціативи розпочали з лютого 2022 року. Наприклад, такі як організація «Добробат», що об'єднує тисячі українців, які опікуються відбудовою зруйнованого росіянами житла. На рівні громади це може бути, наприклад, надання спеціалізованого обладнання, інструментів і матеріалів для їхнього спільного використання волонтерами і членами громади тощо.

Декілька респондентів відзначили великий потенціал у зміцненні енергетичного партнерства. Німеччині необхідно взяти на себе провідну роль у «Зеленій відбудові», сфері, де дві країни вже почали ініціативи із впровадження проєктів. Зусилля Німеччини могли би зосередитися на реконструкції та розширенні виробництва відновлюваної енергії та на допомозі із залучення необхідних інвестицій для виробництва і експорту екологічно чистого водню.

Нарешті, перед ухваленням комплексного плану реконструкції дуже корисно провести систематичний огляд німецької допомоги з технічного розвитку України у 2014-2022 роках. Це б надало відображення успіхів за різними проєктами, реалізованими такими організаціями, як Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) чи Кредитної установи з відновлення та реконструкції (KfW) тощо. Такий аналіз включає в себе систематичний огляд з боку української сторони й відображає, як політичні партнери, партнери проєктів і місцеве населення сприймають досягнення та недоліки. Проблема полягає в тому, що Німеччину не сприймають провідним донором попри її значну допомогу в технічному розвитку. Це викликає питання щодо якості і системності стратегічної комунікації німецьких зусиль.

⁴⁸ Kyiv School of Economics (вересень 2022), Due to the last estimates, damage caused to Ukraine's infrastructure during the war is \$114.5 bln,

<https://kse.ua/about-the-school/news/due-to-the-last-estimates-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-during-the-war-is-114-5-bln/>

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНИ НА МЕНТАЛЬНІЙ КАРТІ НІМЕЧЧИНИ

Через війну багато людей у різних куточках світу дізналися про Україну. Але що саме вони відкривають для себе про Україну і з чим ця країна в них асоціюється?

Україна – це не тільки війна, не тільки революції, не тільки Чорнобильська катастрофа. На жаль, трагічні сторінки української історії без відповідного контексту формують часто хибне уявлення про країну, яка по праву належить до великої європейської родини й відстоює сьогодні цінності свободи, демократії та людської гідності.

Наразі дуже важливо розмістити Україну на ментальній карті різних націй як цілісну історію про окрему націю, діючу демократію, що захищає свою свободу й незалежність. Це має особливе значення для Німеччини, де протягом багатьох років Україну сприймали через призму Росії і де російські наративи, пропаганда й дезінформація про Україну проникли в ЗМІ й публічний дискурс.

Важливим завданням, без якого важко рухатися вперед, є від'єднання України від Росії (і від Радянського Союзу) у свідомості німців. Один з українських

респондентів зазначив: «Ми намагалися переконати німців й уряд Німеччини дивитися на Україну саме через призму українсько-німецьких, а не німецько-російських відносин. Це було найважчим завданням. Ми хочемо, щоб нас сприймали за наші власні заслуги, а не як частину російської політики. Зараз ми знаходимося в точці, де деякі призми змінилися. Досягти цього дуже важливо. Наші відносини будуть зцілені, коли Німеччина розглядатиме нас як партнера, окремого від Росії».

Розвінчувати міфи й перевіряти наративи про Україну важливо на різних рівнях: від ЗМІ до шкільних підручників, оскільки дезінформація про Україну, навмисно чи ні, формує неправильне сприйняття. Українці шляхом зміцнення культурних зв'язків між українськими й німецькими інтелектуалами, використовуючи різні інструменти культурної дипломатії, такі як відкриті лекції, тематичні дискусії, медіаколонки, презентації тощо, також мають зосередити свої зусилля на поясненні контексту: чому й що відбувається сьогодні в країні.

Наразі, коли всі українські фінанси спрямовуються на потреби фронту й соціальні виплати, такі культурні установи, як Український культурний фонд, Український

інститут, Інститут української книги, ризикують залишитися без коштів на свою діяльність. Великі донори, як-от Німеччина, мають підтримувати українську культурну дипломатію та вносити нові акценти в комунікацію про Україну. Війна – це не лише російські військові злочини, а й надихаючі історії опору: від волонтерського руху до культурного фронту. Українським вченим, філософам, поетам, художникам, дизайнерам є що сказати світові.

Недостатньо використовується й потенціал української діаспори в Німеччині, до якої приєднався майже мільйон біженців. Завдання українців за кордоном полягає не лише у приверненні увагу до війни й агітації за допомогу, а й у представленні української культури, традицій, сучасності й історії – руйнуючи міфи та розповідаючи світу, хто вони є. Німеччина вже вкладає багато зусиль і грошей в їхню інтеграцію до німецького суспільства. З оголошенням мобілізації в Росії ще важливіше значення набуває забезпечення Німеччиною комплексного підходу до безпеки всіх прийнятих українців, враховуючи очікуваний приплив росіян, які намагаються уникнути мобілізації. Один з німецьких респондентів підняв питання, чи потрібно переглядати й адаптувати класичні німецькі підходи до інтеграції, враховуючи, що багато

біженців дійсно хочуть повернутися, коли це стане безпечним. Багато школярів, наприклад, навчаються наразі у двох школах: в німецькій протягом дня та українській, яку вони все ще відвідують віртуально.

Сьогодні вкрай важливо дивитися на майбутнє українсько-німецьких відносин й інвестувати в налагодження мостів між молодим поколінням обох країн. Спільні лідерські програми, тренінги й волонтерські табори, стажування в політичних партіях, органах державної влади і культурних закладах – це великий арсенал інструментів, за допомогою якого можна гарантувати, що ті, хто створюватиме публічну політику в Україні й Німеччині через 20 років, будуть вільні від ілюзій та міфів, розуміти й відчувати один одного, працюючи на основі спільних цінностей.

АНОТАЦІЯ

Це аналітичне дослідження фокусується на двосторонніх відносинах між Німеччиною та Україною від початку президентства Володимира Зеленського до моменту розв'язання повномасштабної російської агресії проти України й протягом семи місяців після її початку. На основі більш ніж десяти інтерв'ю з особами, відповідальними за ухвалення рішень, і експертами, а також спираючись на огляд попередніх досліджень і повідомлень у ЗМІ, це дослідження виявило, що ці відносини є кращими, ніж їхня репутація чи суспільне сприйняття. Через низку причин публічний дискурс відносин набагато більше зосереджується на обговоренні недоліків німецької підтримки України, часом ігноруючи значну військову, економічну, фінансову й гуманітарну допомогу.

Тим не менш, можна було відчувати розчарування української сторони Німеччиною, а також іншими західними партнерами, а роздратування було викликаним повільним процесом прийняття рішень щодо надання більш важкого озброєння на ранній фазі війни. Напруження, імовірно, може посилитися внаслідок вагання німецької сторони виконати нещодавній український запит щодо надання бойових танків і бойових машин піхоти. Ґрунтуючись на аналізі та інтерв'ю, дослідження визначає шість сфер для посилення співпраці між двома країнами під час триваючої війни, а в середньостроковій перспективі – на період повоєнної відбудови.

КОНТАКТИ

www.kyiv-dialogue.org

Facebook: @kyiv.dialogue

Instagram: @kyivdialogue

Twitter: @KyivDialogue

Міжнародний Фонд Відродження

Січових Стрільців 46,
04053 Київ

Європейський Обмін

Еркеленцдамм 59,
10999 Берлін
Tel.: +49 30 616 71 464 0